Het verraad aan de verlichting

MAARTEN

Het verraad aan de verlichting

Pleidooi voor een nieuwe vooruitgangsbeweging

2025 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

© 2025 Maarten Boudry
Omslagontwerp Bart van den Tooren
Foto auteur Koen Broos
Lithografie afbeeldingen BFC, Bert van der Horst, Amersfoort
Zetwerk Mat-Zet bv
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 5435 6

Proloog – Progressieven tegen vooruitgang

Waar ter wereld is er nog geen honger of ellende
je kan bijna nergens komen of het is gewoon een grote bende
Zeg mij maar wie wie wie heeft 't gedaan
en wijs nou niet direct een ander als de schuldige aan
(Marco Borsato)

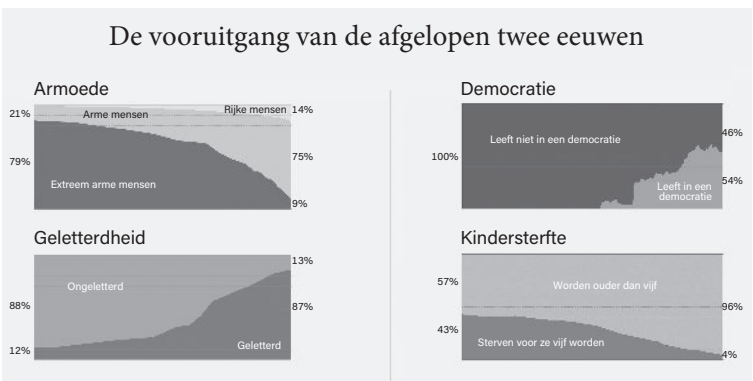
'Wie wie wie heeft het gedaan?' vraagt Marco Borsato zich af in het refrein van zijn kleffe meezinger 'Wie'.[1] Daarna volgt de aanklacht: overal honger en ellende, vernietigende wapens, een opwarmende atmosfeer, rijken die rijker worden en armen steeds armer. Waar je ook komt, het is 'een grote bende'. Wie is verantwoordelijk voor al deze kommer en kwel? Om elk misverstand uit de weg te ruimen, geeft Borsato nog een hint: 'En wijs nou niet direct een ander als de schuldige aan.' Een kind raadt het antwoord al: wíj hebben het gedaan. Wij westerlingen, Europeanen, witte mensen. Onze zogenaamde vooruitgang helpt de wereld om zeep: 'De tol van de vernieuwing hangt onzichtbaar in de lucht. […] Gaan we onverstoorbaar door en kan het ons niet schelen.'

Deze litanie over de verwoestende tol van vooruitgang hoor je niet alleen bij populaire liedjesschrijvers, maar ook in weldenkende kringen. Toch valt er flink wat op af te dingen. De afgelopen twee eeuwen zijn onze levens spectaculair verbeterd, wereldwijd en op talloze vlakken. Tot 1800 leefden negen op de tien mensen in extreme armoede, vandaag de dag minder dan een op tien. Vier op de tien kinderen stierven voor hun vijfde verjaardag, nu nog slechts vier op honderd – in rijke landen zelfs vier op duizend. Honderd keer minder dus. We leven ruim dubbel zo lang, zijn dertig keer zo rijk en genieten vrijheden en comfort waar onze voorouders enkel van konden dromen. In 1800 leefde

niemand in een democratie, tegenwoordig meer dan de helft van de wereldbevolking. Milieuvervuiling en ontbossing dalen al decennia, hongersnoden zijn bijna verleden tijd. Zelfs voor dat opwarmende klimaat ontwikkelen we volop oplossingen. In rijke landen daalt de uitstoot van broeikasgassen al meerdere jaren op rij. Er blijft veel vermijdbaar leed, maar in vele opzichten leven wij in de beste tijd ooit. Nooit eerder was er zo *weinig* honger en ellende als nu.[2]

Het vooruitgangsdenken krijgt klappen uit alle ideologische hoeken, maar opvallend genoeg meppen vooral progressieven het hardst. Een gloedvol betoog over de opwaartse vaart der volkeren, zo merkte ik zelf de afgelopen jaren, jaagt hen nog sneller in de gordijnen dan conservatieven.[3] Dan klinkt het dat vooruitgang een 'mythe' en 'politieke leugen' is, een 'blind geloof'. De vooruitgangsdenkers zouden 'apologeten van het kapitalisme' zijn en lijden aan 'westers superioriteitsdenken'. De Europese verlichting, zogenaamde trots van onze beschaving, diende als rechtvaardiging voor drie eeuwen van slavernij en plundering.

Neem de beroemde linkse denker Jason Hickel, die de mondiale armoededaling afdoet als een fabeltje van rijke miljardairs en



De vooruitgang van de afgelopen twee eeuwen in een oogopslag. De drempels voor armoede en extreme armoede zijn: $ 30 per dag en $ 1,9 per dag (internationale dollars in 2011, gecorrigeerd voor inflatie en koopkracht). Bron: Our World in Data.

die het eenvoudige leven van de late middeleeuwers romantiseert. Of neem de antropoloog David Graeber, even befaamd in linkse kringen, die het leven van jager-verzamelaars omschrijft als vrijer en rijker dan vandaag. Dat hele positieve verhaal over de verlichting? Weinig meer dan een 'apologie voor genocide'.[4] De progressieve schrijver Tim Fransen pleit zelfs voor een 'definitieve afrekening met het vooruitgangsdenken'.[5] De gedachte dat de westerse moderniteit, laat staan kapitalisme, ook maar íets goeds betekende voor de wereld, lijkt haast onverdraaglijk.

In zijn boek *Enlightenment Now* schrijft de psycholoog en vooruitgangsdenker Steven Pinker: 'Intellectuelen hebben een hekel aan vooruitgang. Intellectuelen die zichzelf "progressief" noemen, hebben écht een hekel aan vooruitgang.'[6] Pinker vermeldt het terloops, maar als je er even bij stilstaat, is dat redelijk verbluffend. Staan progressieven dan niet van oudsher voor vooruitgang? Het zit zelfs in hun naam. *Pro-gressus* in het Latijn, een voorwaartse stap. Wanneer werd vooruitgang een vies woord voor progressieven?

De vijanden van de verlichting

De aanval op de verlichting, schrijft filosoof Isaiah Berlin, is zo oud als de beweging zelf.[7] Vanaf de zeventiende eeuw timmerden de verlichtingsdenkers aan een project om onze menselijke conditie te verbeteren met behulp van kritisch onderzoek en wetenschap. De tegenaanval liet niet lang op zich wachten.

De religieuze critici hekelden hun hoogmoed, waren vol misprijzen over de menselijke rede, en geloofden weinig van hun fraaie beloftes over een betere toekomst. Een nietig wezen als de mens, geboren in zonde, had vooral nood aan de geborgenheid van God en gebod. De ambitie om ons aardse leven te verbeteren, zo waarschuwden ze, leidde af van onze werkelijke lotsbestemming in het hiernamaals. Ook de romantici, vanaf de late achttiende eeuw, hadden weinig op met de menselijke rede. In hun ogen vernielde wetenschap elke schoonheid en mysterie in de wereld. Zij hechtten vooral belang aan intuïtie en gevoelsleven, aan mystieke verbondenheid met de natuur en een authentieke volks-

ziel. Nog wat later, in de negentiende eeuw, verzette een lange stoet intellectuelen zich tegen de opkomende burgerij, de drijvende kracht achter de explosieve welvaartstoename. Fascisten, communisten en anarchisten hadden weinig met elkaar gemeen, maar ze deelden wel hun haat voor de bourgeoisie.[8]

In de eerste vergadering van de Assemblée nationale, het parlement tijdens de Franse Revolutie, kreeg die tegenstelling tussen behoudsgezinde en vooruitstrevende krachten een fysieke belichaming, die we tot op vandaag herkennen. Links van de president zaten de partijen die de idealen van de Franse Revolutie steunden, rechts de verdedigers van het ancien régime. De ene groep blakend van vertrouwen in de menselijke rede en de vooruitgang, de andere vol argwaan over al die vernieuwingsdrang. De ene wil bestaande tradities slopen, de andere wil ze zoveel mogelijk behouden.[9] Sindsdien golden progressieven als links, conservatieven als rechts.

Natuurlijk heeft de geschiedenis niet stilgestaan sinds de oprichting van de Assemblée nationale. Daarnaast ontwikkelden wetenschappers verfijndere manieren om links en rechts van elkaar te onderscheiden. Toch loopt er nog steeds een lijn, hoe kronkelig ook, van die oorspronkelijke opstelling van de Franse Assemblée naar de twee politieke kampen van vandaag. Alleen is er die merkwaardige omkering. Welke groep oordeelt vandaag het scherpst over het vooruitgangsgeloof? Wie vindt dat we er een 'grote bende' van hebben gemaakt? Niet de erfgenamen van rechts, zoals je zou verwachten, maar veeleer die van links.

Een merkwaardige omkering

De progressieve allergie voor vooruitgang wordt nog merkwaardiger als je bedenkt dat progressieven op veel vlakken gewonnen hebben. De enorme verbetering van de voorbije twee eeuwen danken we in grote mate aan de inspanningen van progressieve denkers en doeners. Neem de verlichtingsdenker Nicolas de Condorcet, die in de achttiende eeuw al droomde van een wereld zonder armoede en honger, mogelijk gemaakt door het menselijk vernuft. Behoudsgezinde krachten versleten hem voor een ge-

vaarlijke gek. In zijn beroemde essay schreef de dominee Thomas Malthus dat God de wereld nu eenmaal had verdeeld in rijke en arme mensen. Armoede was een natuurlijke beproeving die ons moest aansporen tot nijvere arbeid, en hongersnoden waren onmisbaar om de populatie in toom te houden.[10] Inmiddels zijn we met acht keer zoveel als in Malthus' tijd – de arme dominee zou een hartaanval krijgen – en behoren hongersnoden bijna tot de geschiedenis.[11]

Dat de verlichtingsdenkers ook ziektes wilden bestrijden, vonden hun tegenstanders al even verdacht. Plagen waren een straf van God, tegen wiens almacht niet viel op te tornen. De zondaars konden enkel boete doen en smeken om vergiffenis. Ook hier dolven de religieuze tegenkrachten het onderspit. Door de natuurlijke oorzaken van ziektes te achterhalen, konden we ze terugdringen of zelfs helemaal uitroeien. In plaats van je handen ten hemel te heffen, ga ze wassen!

De morele argumenten tegen slavernij, ontwikkeld door verlichtingsdenkers als Montesquieu en Diderot, leken al even dwaas, om niet te zeggen gevaarlijk. Slavernij kwam in alle tijdperken en alle beschavingen voor. Christelijke theologen konden dat zelfs staven met citaten uit de Bijbel. Geen enkele beschaving kon overleven zonder massale dwangarbeid. Toch wonnen de morele argumenten van de verlichtingsdenkers langzaam maar zeker terrein. Door de komst van de industriële revolutie, die overvloedige en goedkope mechanische arbeid leverde, leek een wereld zonder slavernij plots niet meer zo ondenkbaar. Iedereen kon voortaan als een aristocraat leven, met machtige machines die zich onvermoeibaar voor ons uitsloven in plaats van medemensen.

Of neem oorlog. De verlichtingsfilosoof Immanuel Kant schreef aan het eind van de achttiende eeuw een essay getiteld *Naar de eeuwige vrede*, over een toekomstige wereld zonder oorlog. Dat vonden velen toen grenzeloos naïef.[12] Oorlogen zouden altijd bestaan, omdat de mens nu eenmaal een wolf is voor zijn medemens. Inmiddels genieten we in West-Europa al bijna acht decennia lang van vrede, dankzij een internationale rechtsorde en vredevolle vrijhandel (*doux commerce*). Dat is ongekend in

onze Europese geschiedenis. Veroveringsoorlogen, waarbij natiestaten of koninkrijken elkaar van de kaart willen vegen, waren vroeger de normaalste zaak van de wereld. Nu zijn ze een zeldzaamheid, zelfs mondiaal. Poetins brutale invasie van Oekraïne is de eerste poging sinds Saddam Hoessein in 1990 Koeweit wilde inlijven. De droom van Kant is nog steeds niet verwezenlijkt, zeker met de oorlogsdreiging die boven Europa hangt op het moment dat ik dit schrijf. Toch klinkt hij al een stuk minder belachelijk dan destijds.

Er is een lange lijst van progressieve ideeën die vroeger als radicaal golden, maar die vandaag zo vanzelfsprekend zijn dat zelfs de meest verstokte conservatief zich ermee verzoende: van universeel stemrecht tot interraciale huwelijken, van gelijkheid tussen man en vrouw tot scheiding tussen kerk en staat, van homorechten tot recht op godslastering. Zelfs tijdens het eerste presidentschap van Donald Trump bleven rechtse republikeinen over raciale kwesties en seksualiteit opschuiven in progressieve richting.[13]

Hoe hebben conservatieven al die smadelijke nederlagen verteerd? Politiek conservatisme heeft de eigenaardige eigenschap dat het zich geleidelijk ideeën toe-eigent waartegen het zich eerst verzet. Conservatieven zijn immers bekommerd om continuïteit met het verleden en het behoud van wat reeds bestaat.[14] Als iemand iets radicaal nieuws voorstelt, gaan ze eerst op de rem staan en manen aan tot omzichtigheid. Naarmate de radicale ideeën ingeburgerd raken, omarmen ze deze echter als wezenlijk onderdeel van 'onze' cultuur. Zeker wanneer buitenstaanders ze bedreigen.

Progressieven doen vaak smalend over zo'n voortschrijdend inzicht, maar zolang het niet gedreven is door plat opportunisme – denk aan het plotse enthousiasme van extreemrechts voo homorechten – moeten we het toejuichen. Zo krijg je wel een wat vreemde dynamiek. Hoe meer rechts zich toe-eigent wat ooit van links was, hoe meer links zich ervan afwendt. De radicale ideeën van weleer worden het nieuwe status quo. En als links aan iets een bloedhekel heeft, dan wel aan een status quo. Zij willen juist bestaande systemen omverwerpen, of minstens grondig hervormen.

De hedendaagse vijanden van de verlichting zitten heus niet allemaal aan de linkerkant, verre van zelfs. De echte reactionairen zoals we die kennen uit de achttiende eeuw zijn stilaan een bedreigde diersoort (wie wil er nu de absolute monarchie of de slavernij weer invoeren?), maar de afgelopen jaren zien we een zorgwekkende opkomst van autoritaire rechtse figuren die de verlichting bepaald geen warm hart toedragen. Of enkel wanneer ze er vreemdelingen mee om de oren kunnen slaan.

De herverkiezing van Donald Trump in 2024 moet elke rechtgeaarde democraat grote zorgen baren. Deze demagoog en pathologische leugenaar toont meer sympathie voor dictators dan voor Amerika's democratische bondgenoten in Europa en Azië. Na zijn eerste termijn schond hij schaamteloos het beginsel van de vreedzame machtsoverdracht, de hoeksteen van elke liberale democratie.[15] Bovendien is Trumps hele wereldbeeld opgetrokken uit nostalgie naar de goede ouwe tijd (Make America Great Again), wat haaks staat op vooruitgangsdenken. Wie beweert dat enkel progressieven of wokies de verlichting bedreigen, is ziende blind.

Buiten onze westerse samenleving heeft de verlichting nog gevaarlijkere vijanden. De fundamentalistische islam veroordeelt afvalligen en homoseksuelen tot de dood, behandelt vrouwen als minderwaardige schepsels, en wil de wrede shariawetgeving aan de hele wereld opleggen. De Russische dictator Vladimir Poetin streeft ernaar om Oekraïne en andere Oost-Europese landen terug in te lijven, gedreven door een soort bloed-en-bodemmythologie en een haat voor liberale democratie.

Het verschil is dat de vijandigheid van al deze groepen tegen de verlichting veel minder mag verbazen. Dat zíj geloven dat het Westen er een grote bende van heeft gemaakt, is geen wonder. Zulke verstokte tegenkrachten kennen we, zoals Isaiah Berlin stelt, al van de begindagen van de verlichting. Daarom kan je hier bezwaarlijk van verraad spreken, net zoals een atheïst geen geloof kan afvallen dat hij nooit heeft aangehangen. Maar als progressieven zich afkeren van de verlichting is dat wel degelijk verraad. Het is ook zorgwekkend, omdat de verschillende vijanden van de verlichting elkaar voeden. Een belangrijke reden voor de overrompe-

lende herverkiezing van Trump en de opmars van extreemrechts, zo zal dit boek betogen, is dat progressieven steeds meer het spoor bijster raakten.

De verlichting is niet westers

Laat me eerst een misverstand uit de weg ruimen. Dit boek is géén apologie van de westerse beschaving. Dat wetenschap, liberale democratie en industrialisering in West-Europa van de grond kwamen, is meer een speling van het lot dan een historische noodzaak. De verlichting was zeker niet voorbestemd in de Europese cultuur. De geschiedenis kende meerdere miniverlichtingen buiten Europa, zoals de Gouden Eeuw in Bagdad en de Song-dynastie in China. Helaas doofden deze uit omdat de culturele en materiële omstandigheden niet vruchtbaar genoeg waren, of de tegenkrachten gewoon te sterk. Als de geschiedenis nét iets anders was gelopen, had de duizelingwekkende stroomversnelling die we 'verlichting' noemen zich net zo goed aan de andere kant van de wereld kunnen afspelen. Wie weet hadden we vandaag wel gesproken over 'oosterse hegemonie', de wereldwijde dominantie van oriëntaalse ideeën.

De koppeling tussen verlicht en westers is ook schadelijk omdat ze progressieven nog verder van de verlichting wegjaagt. Progressieven zijn terecht huiverig voor westers triomfalisme, voor pogingen om één cultuur aan de rest van de wereld op te dringen. Maar de verlichting is geen windrichting. Als ze één uniek kenmerk heeft, dan juist haar universalisme. Een heleboel landen die geografisch of historisch niet tot het Westen behoren, hebben toch ideeën als parlementaire democratie, kapitalisme en liberale vrijheden omarmd. Denk maar aan Japan, Zuid-Korea en Chili, of in mindere mate India en Turkije. Wie de verlichting herleidt tot iets westers, bevordert een schadelijke kampvorming tussen links en rechts.[16] Hoe trotser conservatieven zich op de borst kloppen over 'onze' westerse beschaving, hoe sneller progressieven ervan weglopen.

Wat nog minder thuishoort in dit boek is het onding, genaamd 'joods-christelijke beschaving'.[17] Dit is een verzinsel van conser-

vatieve denkers die, nu ze zich eindelijk met bepaalde progressieve ideeën hebben verzoend, proberen deze met terugwerkende kracht aan hun religieuze tradities toe te schrijven. Als je hen moet geloven, lagen al onze moderne ideeën over democratie en vrouwenrechten al voor het grijpen in de Bijbel – als je tussen de regels leest.[18] De wetenschappelijke revolutie en de verlichting zouden eigenlijk ontsproten zijn aan het christendom. Maar waarom heeft het dan een slordige tweeduizend jaar geduurd voordat het kuiken uit het ei kwam?

Deze achterafgoderij, zoals ik ze noem, berust op een naderhand geschreven fabeltje. De rooms-katholieke kerk zette zowat alle grote boeken van de Europese verlichtingsdenkers op haar index van verboden werken, de protestantse kerken waren niet veel toleranter. De wetenschappelijke revolutie slaagde *ondanks* het aanhoudend verzet van religieuze autoriteiten.[19] En wat die joods-christelijke dimensie betreft: de pijnlijke waarheid is dat Europese christenen eeuwenlang joden hebben vervolgd, vaak met nog grotere geestdrift dan in de islamitische wereld.[20]

Wie de verlichting als een joods-christelijke onderneming voorstelt, sluit volkeren en culturen uit die niet van deze twee godsdiensten afstammen. De opkomst van de Aziatische tijgers heeft deze achterafgoderij al veelvuldig ontkracht.[21] Bovendien komt de grootste bedreiging voor de westerse beschaving vandaag uit Rusland, dat zelf deel uitmaakt van de christelijke wereld. De Patriarch Kirill van Moskou, de leider van de Russisch-orthodoxe kerk, is een trouwe bondgenoot van Poetin en staat pal achter zijn oorlog in Oekraïne. De Russisch-orthodoxe kerk keurde op een concilie in 2024 een verklaring goed die de invasie bewierookt als een 'heilige oorlog' tegen de 'krachten van het kwaad'. Is dit de joods-christelijke beschaving in actie?[22]

Nu we toch bezig zijn over waar dit boek niet over gaat: het woord 'woke' zal hier slechts een zeldzame keer vallen. Het progressieve hokjesdenken over gender, seksualiteit en huidskleur verraadt zeker ook enkele idealen van de verlichting, maar de woke-oorlog lijkt vooral een eindeloze carrousel van ophef over relatieve onnozelheden. Dat onze maatschappij het zich kan ver-

oorloven om oeverloos te emmeren over roetveegpieten, genderneutraal speelgoed en kwetsende halloweenkostuums, beschouw ik als een vorm van decadentie – een voorrecht van wie in voorspoed leeft. Bovendien zijn er al hele boekenrekken mee gevuld, voor én tegen.

In dit boek richt ik me op verlichtingsverraad waarbij écht iets op het spel staat, niet op vrijblijvende onzin. Een voorbeeld. Wanneer progressieve westerlingen traditionele landbouw verheerlijken en hun eigen boodschappentas vullen met onbespoten groentes van de lokale bioboer, kan dat weinig kwaad. De meesten onder ons zijn rijk genoeg om zich wat groene romantiek te veroorloven. Een ander paar mouwen wordt het wanneer we onze groene fantasieën aan de rest van de wereld opdringen en arme Afrikaanse boeren wijsmaken dat ze geen moderne tractoren of kunstmest nodig hebben.

Nog een voorbeeld, als klein voorsmaakje. Wanneer progressieven ijveren voor 'dekolonisatie' van het curriculum en musea, is dat relatief onschuldig, zelfs als ze daarin een beetje doorslaan. Dwepen met inheemse tradities blijft vaak bij lege symboliek zonder praktische consequenties. Maar het wordt een andere zaak wanneer deze progressieven een omsingelde democratie aan de andere kant van de wereld demoniseren en zelfs steun uitspreken voor diens totalitaire vijanden, omdat ze dat als een vorm van dekolonisatie beschouwen. Over Israël laaien de gemoederen hoog op, maar daar zullen we het later uitgebreid over hebben.

Overzicht van dit boek

Het progressieve verraad aan de verlichting, zo betoog ik in dit boek, is een soort auto-immuunziekte. Bij zo'n aandoening gaat je immuunsysteem zo hard tekeer dat het je eigen lichaamscellen begint aan te vallen. Een robuust immuunsysteem is onontbeerlijk voor een goede gezondheid, maar wanneer het té scherp staat afgesteld, organiseer je je eigen vernietiging.

De diagnose van deze auto-immuunziekte begint bij het postmodernisme, een progressieve denkstroming die ontstond in de jaren zestig. Dat is het onderwerp van het eerste hoofdstuk. De

postmodernisten zetten een grootscheepse aanval in op de fundamenten van de verlichting (objectiviteit, vooruitgang, waarheid), maar ze voerden die uit met de wapens die de verlichting zelf aanreikte. Ze wilden de overtreffende stap van de verlichting zetten, door haar tegen zichzelf te keren. De geschriften van deze Franse en Amerikaanse denkers van een halve eeuw geleden zijn het eerste puzzelstuk in dit verraad van progressieven.

Het tweede hoofdstuk bespreekt een nog venijnigere immuunziekte, die deels voortspruit uit het postmodernisme. In dit denksysteem, ontstaan tegen de achtergrond van de naoorlogse dekolonisatiebeweging, deel je de wereld netjes op in twee groepen die lijnrecht tegenover elkaar staan: witte onderdrukkers en zwarte slachtoffers. De eersten kunnen niets goeds doen, de tweeden niets verkeerds. De wortel van alle kwaad, volgens deze ideologie, is de westerse beschaving zelf. Een in oorsprong progressieve reflex, de bekommernis om zwakkeren, ontaardt hier andermaal in een verraad aan alles waar progressieven voor horen te staan.

De laatste belangrijke zijrivier in de brede stroom van de antiverlichting kleurt diepgroen. Dat is het onderwerp van het derde hoofdstuk. Lang geleden bevonden natuurbeschermers zich voornamelijk aan de rechterzijde van het politieke spectrum. De liefde voor wildernis was een typische hobby van rijke aristocraten, door toenmalige progressieven juist met vuur bestreden. De afkeer van industrialisering was rechts, niet links. Rond de jaren zeventig voltrok zich echter een Grote Groene Omwenteling, waarbij het groene gedachtegoed bijna volledig van kamp wisselde. Plots verketterden linkse denkers groei en moderne technologie, terwijl rechtse denkers er juist warm voor liepen.

Het vierde hoofdstuk gaat op zoek naar de onderliggende oorzaken van onze westerse auto-immuunziekte. Waarom brengt de verlichting telkens haar eigen grafdelvers voort, niet alleen aan progressieve zijde maar ook bij conservatieven? Sommige filosofen zien hier de erfenis van het christendom in, met zijn ethiek van berouw en zelfkastijding. Mijn diagnose is eenvoudiger: de verlichting bevat zelf de kiemen van haar eigen vernietiging. Een verlichte samenleving is bij uitstek de voedende hand die zich laat

bijten, zonder dat ze je in het gezicht mept. Geen enkele samenleving schenkt zo veel kansen aan haar eigen vijanden, en drukt slangen zo innig tegen haar borst.

Dat klinkt nobel, maar hoelang blijft die gulle hand ons voeden, als steeds meer mensen er ondankbaar hun tanden in zetten? Die vraag beantwoord ik in het vijfde en laatste hoofdstuk. Een cultuur die niet langer in vooruitgang en in zichzelf gelooft, dreigt het slachtoffer te worden van een zelfvervullende voorspelling. Dan krijg je stagnatie en stilstand. Daarom breek ik een lans voor een vernieuwd vooruitgangsdenken, een progressieve beweging die deze naam waardig is. Die staat voor groei zonder grenzen, geloof in het menselijk vernuft, en een robuuste verdediging van verlichte samenlevingen tegen hun vijanden. Deze oproep voor een eenentwintigste-eeuws vooruitgangsdenken is niet enkel gericht aan wie zichzelf in het progressieve kamp plaatst. Iedereen die vindt dat de verlichting al met al niet zo'n slecht idee was, om niet te zeggen het beste idee ooit, is meer dan welkom. Nu is niet het moment om op het rempedaal te trappen of te slabakken, want er is nog ontzettend veel vermijdbare ellende in de wereld, ondanks alle vooruitgang. Gelukkig beschikten we nooit eerder over zo veel mogelijkheden om die ellende te verhelpen.

Eerst moeten we echter begrijpen waarom de huidige progressieven de afgelopen halve eeuw het spoor bijster raakten.